

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת וישב
גליון 6

ת. טהרות כחלף קדיש. ³

ש. מדוע במוסף בחג הסוכות לא אומרים ואת מוספי חג הסוכות בלשון רבים, הרי הקריבו הרבה קרבנות בכל יום.
ת. חנא חנא.

ש. האם אפשר לומר בס"ד, מצינו בחז"ל בשבת "והיו אמונת עתיד זה סדר זרעים, עתיד זה סדר מועד וכו'", וכל הדברים שזכרו שם, הם בלשון רבים, זרעים, נשים, חוץ מסדר מועד שנקרא בלשון יחיד ולא מועדים בלשון רבים. וגם זה צ"ב מדוע נזכר לשון יחיד ולא מועדים.
ת. מאזר כולף כולף. ⁴

ש. רק אולי אפשר לפרש בס"ד, חז"ל לימדו אותנו שכל המועדים קשורים זה בזה כאילו הם מועד אחד, ובפרט שכולם הם זכר ליציאת מצרים, ולכן נזכרו בלשון יחיד. ועד כמה שחז"ל בשבת קוראים לכל המועדים סדר מועד בלשון יחיד, לכן בסיום ברכות הפטרה במועדים תיקנו לומר והזמנים לכלול את כל המועדים שהם אחד במקום לפרט את כולם "חג הפסח ושבועות וסוכות", וזהו כדברי רבינו שיצטרכו להאריך בכל מועד להזכיר את כולם, ושפיר רצו לקצר ולכן תיקנו והזמנים.
ת. אין צריך לכתוב. ⁵

³ אחד מבני החבורה הראני שבספר מעינה של תורה בפרשה מביא בשם האדמו"ר ר"מ מגור זצ"ל שאמר, על סדר טהרות צריך אדם לעמוד ולטרוח בעצמו, זה אינו ניתן לידיעה ע"י לימוד מפי האב בלבד.

⁴ מצאתי שכן הביא בסידור תפלה למשה עמוד 12 בשם רבינו שליט"א כמו שכתוב באיכה ב' ו' שכח ד' בציון מועד ושבתי.

מצאתי עתה בספר החדש בנתיבות ההלכה שע"י והגית כרך לח' עמוד 158 שהביאו שאלה זו בתוספת ביאור כי הפסוק שמרמז לשהה סדרים, והיה אמונת עתיד חוסן חכמת ודעת וגו' כולם בלשון יחיד, חוץ מעתיד שהוא לשון רבים ומרמזת למועד לשון יחיד. וא"כ ק"ו שהיה צריך לומר מועדים בלשון רבים. ואפשר לומר דשם מועדים ומועדות בלשון חז"ל הונחו על הימים הטובים וימים נוראים ולא היה כול שבת ועירובין ושקלים ותענית, לכן נתנו לו שם יותר כללי דהיינו מועד.

ובדרך חידוד מתרץ, דידוע דעד מספר עשר משתמשים בלשון רבים ומאחד עשר ואילך חוזרים ללשון יחיד וכמו בספירת העומר היום יום אחד לעומר ולא אחד עשר ימים. לכן קראו לו מועד כיון שהוא הסדר היחיד שיש יותר מעשר מסכתות שיש בהם גמרא וכל השאר שאין להם יותר מעשר מסכתות עם גמרא נתנו להם שם בלשון רבים כחקי משפט הדקדוק במספר דעד עשרה בלשון רבים ומחד סרי ואילך לשון יחיד ומיושב הטעם דרק סדר מועד נמסר בלשון יחיד.

בקובץ עיון הפרשה גליון קלג' עמוד קכה' הביאו בזה הרבה תירוצים ונזכיר מעט מזה.
הגאון הגדול ר' ברוך מרדכי אזרחי שליט"א תירץ "פירוש המילה מועד, הוא "קביעות זמן". וה"קביעות", אחת היא. לכן "סדר" מועד, כי "סדר" זה, כלולים בו דיני הקביעות לחגים. והנה הרמב"ם קבע לסדר זה את השם זמנים, ואמנם, זמנים שונים הם, למועדים המגוונים, ואילו הש"ס קבע את השם "סדר מועד", על שם "קביעות" הזמנים, ולכן קראו להלכות קביעות זאת "מועד", כי כאמור ה"קביעה", אחת היא לכל הזמנים.

ואילו בנשים, נזיקין, טהרות, זרעים, הלא ודאי, שהסדר עוסק ודן במזיקים ונזקים שונים, דיני אישות שונים, דיני טומאה וטהרה שונים ומשונים, ואלו רבים הם, לכן לשון רבים.

משא"כ כאמור בסדר מועד, כיון שעוסקים בדיניהם והלכותיהם, של קביעות המועדים, לכן לשון יחיד "מועד", כי מועד אחד הוא. היינו, כיון שהתורה קבעה זמן של כל מועד בעתו, הש"ס עוסק בביאור סדריה, דיניה והלכותיה של קביעות זאת, היינו "מועד" זה.

עוד הביאו בשם הגאון הגדול ר' משה שטרנבוך שליט"א, אולי אם היה נאמר מועדים, היה משמע שהלשון כולל את כל המסכתות שבסדר מועד, וגם מסכת שבת, והלא שבת לא איקרי מועד, ולכן נאמר בלשון יחיד, שאז אינו כולל בתוכו בהכרח גם שבת.
ועיין עוד בקובץ שם הרבה תירוצים.

בס"ד

מתוך שבח והודאה על שעבר ותפלה על לעתיד,
הננו להודות לרבים שהצטרפו לקבלת הגליון השבועי ושלחו
הערות ודברי ברכה, שהקב"ה יעזור שאכן לא יצא תקלה מתחת
ידינו להגדיל תורה ולהאדירה.

מצורף בסוף שו"ת על עניני תפילה לחיזוק עבודת התפילה.

הערה מאת אחד הקוראים על גליון פרשת וישב.

לכבוד עורך הגליון שליט"א, יפה מאד ומיוחד הגליון.
בנוגע לנידון אמירת התכבדו מכובדים בליל שבת לפני הכניסה
לבית הכסא, כדאי לברר הנהגת הגר"ש דבליצקי זצוק"ל בענין
אצל נכדו.

תודה רבה להערה הנפלאה, ובס"ד בהשתדלות אחד הקוראים
שצילצל בפני נכדו המסור הרב וינגורד שליט"א לברר הנהגת סבו
הגדול הגר"ש דבליצקי זצוק"ל, וסיפר לנו שמצא כתב יד
במחברת של עניני התפילה שכתב הגר"ש זצוק"ל בעצמו שכתוב
שם, שצריך לומר בליל שבת התכבדו מכובדים מי שנכנס לבית
הכסא אחרי מעריב לפני קידוש, והוסיף שם בכתב ידו, מי שמדבר
דברים בטלים בין מעריב לקידוש, אין לו לומר שלום עליכם, כי
המלאכים בורחים ממנו, שאין להם זמן לחכות למי שמדבר דברים
בטלים.

פרשת וישב - תשע"ט. 1

ש. כתוב בפסוק בפרשת וישב (בראשית לז' ג') וישראל אהב את יוסף
מכל בניו כי בן זקנים הוא לו וגו'. צריך ביאור מדוע יעקב אבינו נקרא
כאן בשם ישראל ולא בשם יעקב כפי שנזכר בתחילת הפרשה "וישב
יעקב".

ת. קפא חנה חנה חנה. ²

ש. עוד צריך ביאור, שהבעל הטורים אומר נוטריקון על המילה "כי בן
זקונים, "זקנים", זרעים, קדישים, נשים, ישועות, מועד. מבואר שיעקב
אבינו לימד את יוסף רק חמשה סדרי משנה חוץ מסדר טהרות. מדוע לא
לימדו גם טהרות.

1 לבקשת מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
אין לסמוך על מה שאני עונה מקופיא.

הגליון הוא מהדורת ביקורת ועריכה של קונטרס עזרת אליעזר,
תשובות שזכינו בס"ד לקבל בכתב יד ממרן שליט"א.
הערות ניתן להעביר למשפחת קרביץ.

כולנו תפילה שאי"ה נוכל במשך השנים להשלים את השו"ת על
כל הפרשיות, ועל עבודת התפילה.
הגליון יוצא לזיכוי הרבים, ואין להשתמש בזה לשום דבר אחר
ללא רשות, וכל הזכויות שמורות.

² הנצי"ב אומר "לא כתיב ויעקב אהב ללמדנו שלא היתה האהבה משום
דברים גופניים ושימוש טוב אלא שראה בו ענינים רוחניים שראוי
לאהבה". וכנראה שהביאור בדבריו, שהשם ישראל מורה על מדרגה יותר
גבוהה מהשם יעקב, לכן אם נזכר כאן השם ישראל, זה להורות שאהבה
היתה מכח מדרגה גבוהה, מכח שראה ביוסף דברים רוחניים, וזה הטעם
שמסר לו תורה שלמד בבית מדרש של שם ועבר. ואולי זה כוונת רבינו
שליט"א.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת וישב
גליון 6

ש. כשיעקב אבינו שלח את יוסף לראות היכן השבטים, ויוסף הלך לחפש אותם עד שמצא אותם ואז כל המעשה עם המכירה, האם אמר אז תפלת הדרך.

ת. כן.

ש. אם אכן אמר תפלת הדרך, האם שייך לומר שבזכות התפלה הזו ניצל ממיתה לחיים, שבתחילה אחיו רצו להורגו ולפתע שינוי את הדין שפסקו מקודם ומכרוהו לישמעאלים, וזה בזכות התפלת הדרך.

ת. יתכן.⁸

ש. בפרשת וישב (בראשית לז' כה') מצינו שהישמעאלים שלקחו את יוסף למצרים, הלכו עם בשמים, כדי שיריח ריח טוב. והעומק בזה, שבתוך החושך רואים את הקב"ה שהוא עמו ביחד, שלעולם הוא לא עוזב את האדם. האם אפשר לומר שזה השייכות בין הפרשה לימי החנוכה, שגם שם בתוך כל החושך הגדול, מצאו לפתע פך שמן טהור, המראה לבני אדם איך הקב"ה עמהם בתוך החושך.

ת. אלו קיים יחנק בני ראש חנוכה.⁹

לנו יהיה חן בעיני כל רואינו כפי שהיה בתחילה אצל אחי יוסף עד שהתחילו לקנאות בו.

וצריך להוסיף את מה שהעיר לי ידידי הרב שלום נחום נ"י, שעד כמה שאח"כ זה הביא לידי קנאה אצל אחיו, א"כ מה מבקשים שהקב"ה יתן לנו חן כשנעשה שיוסף לבש את הכתנת פסים, וכי גם אנו רוצים שאח"כ אנשים יתחילו לקנאות בנו ויהא שנהא. אלא ביאר, העומק בבקשה, שזה לא יהיה רק לאדם יחידי שיימצא חן בעיני אחרים ויתחילו לקנאות בו, אלא שבאמת כולם כאחד ימצאו חן בעיני כולם, עד שלא יגיעו אף פעם למצב של קנאה ושנאה, כי לא יהיה במה לקנאות, כי לכולם יהיה אותו הדבר, ואז ישאר החן וחסד בעיני כולם יחד עם אהבה ואחוה.

זה מה שמבקשים באמת בכל שמונה עשרה בברכה האחרונה שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך וכו'". אינני מבקש רק על עצמי כי אם על כולם כאחד, ואז זה לא מביא לשום פגם כי אם לריבוי ברכה ואחוה.

⁸ בספר אשיחה ח"א עמוד ס' מביא ששאל לרבינו שליט"א, שכתב בפסוק ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני. וצ"ב הרי יוסף הצדיק ה' שליח מצוה בשליחות אביו וקיים מצות כיבוד אב וכבר אמרו חז"ל שלוחי מצוה אינם ניוקין. והשיב לו רבינו שליט"א, זה היה טובתו.

עוד מביא בעמוד סא' ששאל לרבינו שליט"א שכתוב ועתה לכו ונהרגוהו ונשלוהו באחד הבורות. וצ"ב הרי יוסף הצדיק היה עוסק בתורה עם יעקב אבינו ולמדנו בחז"ל הקדושים תורה מוגא ומצלה ואיך לא הגנה התורה שלמד עם אביו על יוסף. והשיב לו רבינו שליט"א זה היה טובתו. מבואר לפי"ש שהכל אכן עזר לו, שמשמים סובבו שיהי' הכי טוב עבורו כפי שהקב"ה רוצה שיתגלגל הדבר שע"י יעקב יצטרך לרדת למצרים.

⁹ א. בספר מצות נר איש וביתו (עמוד שצא') מביא את הקשר הידוע, שהנה חז"ל אומרים (שבת כא' ע"ב) "אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום, נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי". זה מימרא אחת של רבי תנחום שקשור לחנוכה. מיד בסמיכות מובא (כב' ע"א) עוד מאמר של רבי תנחום שנוגע לפרשת השבוע "ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום מאי דכתיב והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו".

מדוע רבינו חז"ל את שני המאמרים של רבי תנחום כאחד, מביא שם בשם ספר קרבן עני לפרש, שכיון שידעו שבדרך כלל קוראים פרשה זו פרשת וישב בערב חנוכה, נמצא שהפרשה עוסקת בבור של יוסף נוגע לעניני חנוכה, ולכן הביאו את שניהם כאחד.

עוד ביאר יש, שהנה כולם שואלים איך ראובן מבקש להשליך את יוסף לבור שיש בו נחשים ועקרבים, הרי עד כמה שראובן רוצה להציל את יוסף מיד אחיו מה הוא מבקש שירדו אותו לבור שיש שם נחשים ועקרבים, הלא יכול למות שם.

אלא מביא שבתורה תמימה מבואר, שכיון היה גבוה מעשרים אמה לא ראו את הנחשים ועקרבים, ועד כמה שלא ראה ראובן את המזיקים

ש. בתחילת פרשת וישב מבואר בתרגום שיעקב מסר ליוסף את כל מה שלמד בבית מדרש של שם ועבר. לכאורה קשה מדוע יעקב אבינו מסר חן רק ליוסף ולא לשאר אחיו.

ת. כי אהבו אכף פניו.

ש. עוד יותר קשה, שהכלי יקר נראה שעמד על קושיא זו ומבאר "ולמה לא מסר לכל בניו וכו', לפי שכל בניו מאסו בחכמות ולא נתחברו אל יעקב לשמוע ממנו וכו'". לכאורה איך אפשר לומר כך על שאר השבטים, בעיקר על לוי יהודה ויששכר שהיו מלמדי תורה ברבים.

ת. לא נתחברו כ"כ כמו יוסף.⁵

ש. מבואר שאחרי שיעקב אבינו הכין ליוסף כתונת פסים, שכל אחיו התחילו לשנוא אותו עד שמצינו בחז"ל (שבת י' ע"ב) שאל ישנה אדם בן בין בניו. לפי"ש קשה, מדוע אנו בעת ברכת כהנים בימים נוראים ובמועדים מבקשים "ותתננו לאהבה לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו וכו' כשם שנתת את יוסף צדיקך בשעה שהלבישו אביו כתונת פסים לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו". הרי למעשה אצל יוסף זה הביא לשנאה, כי האחים שנאו אותו בשביל כך, הרי שזה לא מביא חן בעיני כל רואיו.

ת. בעיני כל רואיו אכף פניו אכף פניו אכף פניו.

⁵ בשיח הסוכות עמוד נא' ראיתי שמביאים בשם רבינו שליט"א שעומד בתפלת מוסף על הערה דומה שמסיימים מקדש ישראל והזמנים, מה שלא כתב בפירוש את שם החג, כגון מקדש ישראל וחג הסוכות, שלא כמו ראש השנה או יו"ט, שבת ור"ח, שאומרים מקדש ישראל ויו"ט וכה"ג, שעמד בזה הגאון ר' ברוך אפשטיין בנו של הערוך השולחן בעל התורה תמימה בספרו ברוך שאמר, ועוד שבמסכת סופרים פי"ג ה"ד כתוב לחתום מקדש ישראל וחג הסוכות, והוא סבר לומר שיש כאן טעות המדפיס, שבתחילה היה כתוב "הזמנים", והכוונה היה שבכל פעם יגידו את הזמן, והמסדר קיצר וכתב הזמנים שסמך על זה שכל אחד יפרט, ובאמת שכן כתוב במסכת סופרים פרק י"ט ז', והטעות התחיל מחמת שלא ידעו, והחלו לומר כמו שכתוב "מקדש ישראל והזמנים", ואמנם בביצה י"ז א' איתא מקדש ישראל והזמנים, מ"מ אין ראיה כי הכוונה לחתום כל זמן והזמן שלו נקט לשון קצרה. והוא שאל זאת את אביו הגאון בעל הערוך השולחן ז"ל והוא ענה לו שיתכן שהצדק עמו אבל כיון שכבר התקבל כך אי אפשר לנו לשנות.

והוסיף רבינו שליט"א כי באמת הוא מחלוקת בין מנהג ארץ ישראל לבבל, ואנו נוהגים כהבבלי ומה שאין חותמים והזמנים בר"ה ויו"ט, כי גם להבבלי אינו רגל מג' רגלים אלא יום טוב.

⁶ עיין בשבט הלוי על בראשית עמוד תמב' שנראה שעומד בתוך דבריו על הקושיות האלו וע"ש מה שביאר דברים עמוקים. ועיין עוד בפרשת ויגש על הפסוק ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי מה שנכתוב שם בהערה בס"ד מדברי השבט הלוי שקשור לכאן ולשם ביחד.

באילת השחר גם עומד בזה.

הרה"ג ר' שמואל מנחם יעקבזון שליט"א ביאר לי, ודאי יששכר ושבט לוי אהבו תורה ולימדו לאחרים, רק שאולי הפשט, ידוע שיש כ"כ הרבה שיטות וצורת לימוד, ושאר השבטים אולי למדו בדרך מסוימת לא בצורה כפי שיעקב אבינו אהב כ"כ ללמוד, ובזה היו חלוקים שאר השבטים מהלימוד של יוסף. ואולי לכן גם שאר השבטים לא חיפשטו לקבל תורה מיעקב אבינו, כי הם רצו צורה אחרת של לימוד, ולא חיפשו לשמוע תורה מדורות האחרים דוקא, רצו לעמוד לבד, ועוד כל מיני טעמים, העיקר למדו בצורה אחרת, ואילו יוסף חיפש דוקא לשמוע ולקבל מיעקב את מה שהוא קיבל מדורות הקודמים, לכן יעקב אבינו העביר דוקא לו.

⁷ הראוני שבסוף דרך שיחה יש ביאורי תפלה ושם כבר נשאל רבינו שליט"א כן תירץ שם בקצרה שע"י קינאו בו.

הגאון ר' אברהם ישעיה אדלר שליט"א ר"מ בשיבת רבינו חיים עוזר אמר לי, שבתחילה הכתנת פסים הביא לחן גם בעיני אחי יוסף. ורק בגלל זה שזה הביא להם חן בעיניו התחילו לקנאות שמדוע א"כ יעקב אבינו הביא רק לו למצוא חן בעיני כולם ואילו לנו לא מביא כזה בגד. ומכח הקנאה התחילו לשנוא אותו. נמצא שאכן הכתנת פסים באמת מביא חן בעיני כולם, רק זה לא אומר שאח"כ לא יקנאו בו, ואנחנו מבקשים שגם

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת וישב
גליון 6

ש. בגמ' בברכות מג' ע"ב מבואר באיסור החמור של הלבנת פני חבריו ברבים שיזרוק עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים. יש מי שרצה לטעון, שאם ל"ע יש כאן חולה על הכביש וכדומה ובאו אנשי הצלה לפנותו מהכביש לתוך האמבולנס, אם יש אנשים שעומדים להסתכל על החולה איך מטפלים ולוקחים אותו לבית חולים, לפעמים גורמים לאיסור של הלבנת פני חבריו ברבים, כי מתבייש על ידי זה שעומדים ורואים בצרתו. ושאלתי את הרב שליט"א האם זה הדין, והרב שליט"א ענה לי, חלילה, כי כל מה שרואים העולם שם, אין בזה בזיון יותר לחולה. וצ"ב, הרי באופן שלא יראו אותו שום אדם, פחות יתבייש החולה, וברגע שעוד אנשים עומדים ומסתכלים עליו, בודאי מתביזה יותר כי לא נעים לו שרואים אותו במוצבו, א"כ מדוע לא יחשב בשוגג להלבנת פני חבריו, ובפרט שאף אחד לא רוצה שיראו אותו במוצב דומה ח"ו.

ת. דעתו צכ"ו המחלה ופיא צ' האנשים.

ש. בפרשת וישב (בראשית לט' א') מביא רש"י שאשת פוטיפר נתכוונה במעשיה לשם שמים כמו תמר. איך אשת פוטיפר הגיעה בשעה זו לכיון לשם שמים, עד לשכב עמו בעולם הבא, מי זה שחינך והשפיע עליה שתתעלה לכזה מדרגה גבוהה לדעת שיש מושג של שם שמים וחיי העולם הבא.

ת. כל צומר צמרה ארמה צ'א עושה מצוה.

ש. האם אפשר לפרש, שכל מה שהגיעה לדרגה גבוהה כזו לשם שמים ולחיות עולם הבא, הכל משום יוסף הצדיק שהיה בבינתם, עליו ראו שם שמים שגור על פיו, כפי שהתורה מעידה שהם ראו שה' מצליח בידי יוסף, והוא במעשיו השפיע על הסובבים אותו, עד שלזמן מסוים אכן זכתה להתעלות לכיון לשם שמים, לחיות עמו בעולם הבא עד שנפלה לשאול תחתית.

ת. אין צריך צכ"ב.

ש. בפרשת וישב (בראשית מ' ו') מוזכר שבזמן שיוסף ראה את שר המשקים ושר האופים, ראה אותם "והנם זועפים". מדוע כשיוסף שאל אותם שינה בלשונו ושאל "מדוע פניכם רעים", היה צריך לשאול אותם בלשונו שראה אותם "מדוע פניכם זועפים".

ת. הוא צכ"ב הכיר כ"כ.

ש. האם אפשר לפרש, יוסף כאן מלמד אותנו איך לשאול את השני בצורה מכובדת, נכון שהוא ראה אותם באופן שפניהם זעפים, שמשמעו זעף וכעס על מה שהמלך פרעה זרק אותם לבית סוהר, ובפרט שר המשקים שהם פעם ראשונה שחטאו. ובכדי שלא לפגוע בהם שניכר על פניהם שזועפים וכועסים, לכן שינה בלשונו מפני מה פניכם רעים שמשמעו שלא טוב לכם משהו.

ת. א"ל.

שו"ת עם מרן שליט"א על עניני תפילה
לחיזוק עבודת התפילה.

בענין הכוונה בהזכרת שם שמים.

ש. בסידורים מובא לפני תחילת התפלה לומר הריני מכוין מעתה על כל פרט וכו' והריני מכוין בכל פעם שאזכיר שם וכו' שהוא בכתבתו וכו'.

ת. *ע' ו'א"ל*.

כשרים, ואף בזמנים קשים לא וויתר על שום מנהג של אביו, עד שחז"ל אומרים בפרשת וישב (בראשית רבה פ"ז ז'), מה עמד ליוסף לעמוד בנסיון הגדול של אשת פוטיפר, "ר"ה בשם רבי מתנא אמר איקונין של אביו ראה וצנן דמו דכתיב משם רועה אבן ישראל וכו'". שבזמן שהו אראה את דמות אביו, מה שהוא כ"כ נזהר לא לשנות ממנהג אבותיו, זה מה ששמר עליו.

¹⁰ עיין בהליכות שלמה פ"א אות ג' שכתב, בענין כוונת השמות בתפלה וברכות שמבואר בשו"ע סימן ה' לכיון וכו', כיון שדבר זה לא נזכר בגמ',

האלו, ביקש שישליכו אותו לבור הזה. וזה גם קשור לחנוכה, כי מנין לנו שלמעלה מעשרים אמה לא שולט בו עין של בן אדם ולא רואה, אלא מהבור כאן שראובן לא ראה את הנחשים, לומדים אנו כמו שהבור היה עמוק יותר מעשרים אמה ולא ראה, הרי שיותר מעשרים אמה אדם לא רואה, וזה עוד קשר בין הפרשה לחנוכה.

ב. כתוב בפרשת וישב (בראשית ל"ז כה'). "וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה". אומר רש"י "למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזכרנו בשמים, שלא יזקק מריח רע". הגר"ח שמואלביץ זצוק"ל (בקובץ שיחות מוסר רק במהדורה החדשה במאמר על חנוכה) מביא לשון אחר בחז"ל (ילקוט שמעוני רמז' קמב') "בא ראה מה זימן הקב"ה לאותו צדיק באותה שעה, שקים מלאים בשמים, שהרוח מנשבת בהם, מפני ריחן של ערביים".

שואל הגר"ח זצוק"ל וז"ל "לכאורה אין הדברים מובנים, בשעה קשה זו שיוסף הורד מצרימה, בשעת נפילתו מאיגרא רמא, בן זקונים של יעקב אבינו המוסר לו כל מה שלמד משם ועבר, לבירא עמיקתא, להיות נמכר לעבד למצרים, מקום מט' שערי טומאה, ארץ סוגרת ומסוגרת אשר אין עבד יכול לברוח משם, ולא נראה שאי פעם יוכל להשתחרר, והכל אירע באופן כה פתאומי ובבת אחת בלי שיהיה ליוסף שהות להסתגל למצבו הנורא, בשעת חושך ואפילה זו, מה הבדל יש ליוסף אם יריח ריח עטרן ונפט או ריח של בשמים, וכי ריח של בשמים באותה שעה מרה יוכל להועיל לו משהו, או יוכל להסב לו קורת רוח, אתמהא".

מתרץ הגר"ח זצוק"ל "אך כשנעמיק בדבר נראה שדבר גדול הוא ריח בשמים זה, ומשמעות שונה לו לגמרי, כי בשעת חושך ואפילה זו, בשעה שכל עולמו חרב עליו, עלול היה יוסף להגיע לידי יאוש ח"ו, לכאורה הקב"ה מעלים את עיניו ממנו לגמרי, והרי הוא אבוד ונשכח ח"ו, בשעה קשה זו נרמז לו מן השמים שאין הדבר כן, ה' עמו ועדיין הוא תחת השגחתו יתברך, ואין לו לאבד את בטחונו בהש"ת. הקב"ה מזמין לו ריח טוב שלא כדרך הטבע, להורות לו שאינו אבוד ונשכח, אלא אדרבה הקב"ה מוליכו יד ביד והוא יורד עמו מצרימה, כדרך שאמר ליעקב (בראשית מ' ד') אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. ריח בשמים זה הרי הוא קרן אורה בחשך שבו הוא נתון, ועל ידו נפתח ליוסף פתח תקוה לחזור ולהתרומם משפל מצבו וכו'".

נמצינו למדים ששם זה שנעשה ליוסף לא היתה תכליתו בכדי למנוע ממנו ריח רע גרידא, אלא כדי להאיר פנים אליו שיתחזק וידע וירגיש שאף במצב זה אין הוא נעזב ח"ו אלא ה' עמו ואוהבו, ומזמין לו ריח של בשמים, וילמד מזה שכל היסורים הבאים עליו מתוך אהבת ה' הם עכ"ל". לאחר אריכות בדבריו, מסיים מה שנוגע לחנוכה "ועל פי מהלך זה שפעמים שכל תכלית הנס הוא גלוי הארת פנים, נשיקה מהקב"ה, נבין את חשיבותו של נס פך השמן, ואת הטעם לכך שקביעות של חנוכה היא על נס זה, אף שלכאורה אין להשוותו להצלת כלל ישראל. כי אדרבה נס זה שאינו אלא בכדי שיוכזר להדלקת המנורה בטרהרה היה גילוי מיוחד של אהבת הקב"ה לעמו, כל כולו נשיקה, חיבה יתירה לעם ישראל וכו'. כן הוא נס חנוכה. נס הנצחון במלחמה שנמסרו גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, היה בבחינת הכרחיות, על ידו היתה תקומה לכנסת ישראל ונתקיימה על ידו ההבטחה כי לא תשכח מפני זרעו, אך בזאת עדיין לא היתה ניכרת כל כך אהבת הקב"ה לישראל, ורק נס פך השמן שלא נעשה אלא כדי שיוכזר להוסיף מעט בקיום המצוה, נס שהוא בבחינת מותרות לעומת הנסים שנעשו להצלתם, הוא היה הארת הפנים המיוחדת שזכו לה ישראל מאת הקב"ה, והוא הגילוי על גודל אהבת הקב"ה אותם, ועל הארת פנים זו שזכו לה כלל ישראל, נצחון בהארת פנים, קבעו שמונת ימי חנוכה אלא להודות ולהלל עכ"ל".

ג. בעלון מסביב לשולחן (גליון 472 על חנוכה) הביאו מדברי מרן הגר"ח אלישיב זצוק"ל שהביא את דברי השלטי גבורים בפרק במה מדליקין שאומר רמז בין פרשת מקץ שקוראים בדרך כלל בשבת חנוכה לימי החנוכה, שהנה כתוב בפסוק (בראשית מג' ט"ז) "וירא יסף אתם את בנימין ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן וגו'". ובמילים "וטבח טבח ונכח", מרמזו חנוכה. כי האות ח' מטבוח, וכל המילה "והכן", הכל ביחד יש את האותיות חנוכה.

מה הכוונה ברמז הזה, מבאר הגר"ח זצוק"ל, שמה החזיק את יוסף שישאר נאמן לדרך של אביו, מה שהוא שמר כל הזמן על מאכלים

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת וישב
גליון 6

בנך החמה, האם גם שייד לומר לו כדברי המ"ב שזה מפני שמעשיו מעכבין, או שלגבי ותיקין, אינו ניוזק בכל גונוי.
ת. כן.⁴²

ש. אם לגבי ותיקין כל הבטחת חז"ל שאינו ניוזק כל היום זה עד כמה שאין מעשיו מעכבין כמו לגבי נטילת ידים, א"כ קשה, שהשו"ע בסימן קנח' סעיף א' כותב שמי שסומך גאולה לתפילה בותיקין שכרו הרבה מאד וכתב המ"ב (ס"ק ח') "ומובטח לו שהוא בן עולם הבא ולא יוזק כל אותו היום", מדוע המשנה ברורה לא סיים כמו שסיים בהלכות נטילת ידים, ומי שזהיר כן וחלילה ניוזק, הוא מפני שמעשיו מעכבין.
ת. היינו הק.

ש. הגמ' בברכות אומרת שמי שמתפלל ותיקין וסומך גאולה לתפילה אינו ניוזק כל היום. והרב שליט"א ביאר שכל היום הכוונה עד צאת הכוכבים. צ"ב מדוע לא מברכים אותו שגם בלילה לא יינזק.
ת. לילה נאמר אחר היום.⁴³

ש. בחז"ל לא מצינו הבטחה כזו למי שמתפלל מעריב בזמן מיד שאפשר וסומך גאולה לתפילה כמו שמצינו לגבי ותיקין שאינו ניוזק כל היום. האם חז"ל בדבריהם התכוונו להפקיע שמי שמקפיד להתפלל מעריב בזמן ממש וסומך גאולה לתפילה, לא זוכה להבטחה כזו, כי זה ענין דוקא לגבי שחרית בותיקין שיהא קשה מיוחד, או שגם במעריב מי שעושה כן זוכה לברכה שלא ינזק כל הלילה, ומה שחז"ל נקטו שחרית, זה רק בגלל שקשה ורצו לרזו אנשים שכדאי להם לקום להתפלל ותיקין ולהתגבר על היצר הרע של השינה, אבל באמת גם במעריב מי שמקפיד להתפלל בזמן ולא דוחה מעריב, ג"כ זוכה שלא ינזק כל הלילה.
ת. לא נאמר.

ש. אם חז"ל לא התכוונו להפקיע בדבריהם כלל את מי שמקפיד להתפלל מעריב בזמן שלא ינזק כל הלילה, עפ"י יבואר היטב דעת רבינו שליט"א שביאר שכל היום זה רק עד צאת הכוכבים. כי הסגולה והבטחה של שחרית ותיקין בזמן עם סמיכות גאולה לתפילה, זה עוזר לכל היום עד צאת הכוכבים, ותפלת מעריב שמתפלל בזמן בצאת הכוכבים ממש עוזר למי שמקפיד כן שלא ינזק כל הלילה עד למחרת בבוקר, וכך שמור בכל היממה ממש שלא ינזק ע"י שחרית ומעריב בזמן ממש.
ת. אין מוכרח.

ש. מצינו בגמ' בברכות ט' ע"ב שרב ברוגא שמח באותו יום שהצליח לסמוך גאולה לתפילה ובזמן הנץ כמו שכתבו בתוס', מדוע א"כ לא הקפיד להתפלל כל יום ותיקין ולסמוך גאולה לתפילה.
ת. לא יכול לכוון.

¹² בגליון דברי שיח גליון 62 הביא בשם דרך שיחה שסיפר רבינו שליט"א שיום אחד היתה גניבה בביתו. ושאלו אותו, הרי חז"ל אמרו בברכות כי שמתפלל בנץ אינו ניוזק כל היום כולו, ואיד יתכן שבזמן הנץ גופא ניוזק, והשיב רבינו שליט"א, זה נכון, ובאחרות יושר ערך תפילה הביא מהתומים שאם היו מתפללים ותיקין ביום חורבן בית המקדש כי אז לא היה חורבן, וזה מה שכתוב "סכותה בענו לך מעבור תפילה", שלא ידעו מתי נץ החמה, אבל יש תירוצים על זה. והביאו שם ששאלו את רבינו שליט"א האם מותר להתפלל שהגנב יחזיר את הגניבה, על פי דברי הבית הלוי בפרשת ויצא ד"ה במדרש שאין להתפלל להקב"ה וליתן לו עצות כגון שירוויח במפעל הפיס, אלא יתפלל שיהי' לו מעות שצריך, אבל מהיכן יבוא, אין זה עניינו, וזוה פירש את הפסוק "מאין יבוא עזרי. אכן יתכן שכאן שאני, כי הדבר כבר היה שלו ורק שמתפלל שיחזור אליו. והשיב, יכולים להתפלל שהכסף יחזור לו, אבל מהיכי תיתי ע"י שהגנב יחזיר, אכן יש לומר היות שזה טוב לגנב שיחזיר, שיקיים בזה מצות והשיב את הגזילה אשר גזל, מותר להתפלל שהגנב יחזיר, ואף שמתפלל על עצמו ולא על מצות הגנב, אבל כיון שזה טוב לגנב אפשר להתפלל על זה.

¹³ צ"ע מהתשובה לעיל שכתב עד צאת הכוכבים.

ש. עוד צריך ביאור, וכי מועיל מסירת מודעה בבוקר שבכל פעם שמזכיר שם שמים יהא הכוונה של השמות כפי שאומר עתה, ואם מועיל מודעה זו, מדוע זה מועיל רק עד למחר ולא לתמיד.
ת. לא מוציא כ"ל.

ש. יש אומרים לפני התפילה נוסח "הריני מכוין מעתה על כל פרט ופרט ממעשי ודיבורי ומחשבותי של כל היום עד למחר בעת הזאת לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה בשם כל ישראל להכריע את עצמי ואת כל עם בני ישראל ואת כל העולם לכף זכות". לכאורה צ"ב מדוע צריך לפרט "להכריע את עצמי ואת כל עם בני ישראל ואת כל העולם", הרי מבואר בחז"ל בקידושין מ' ע"ב שאדם שעושה מצוה מכריע ממילא את עצמו ואת כל העולם, א"כ די לומר להכריע את כל העולם, בלא לפרט, עצמו, עם בני ישראל, את כל העולם.
ת. זה רק אם הוא ראו'.

ש. האם אפשר לדחוק שאין הכוונה על כל פרט ודיבור בלימוד התורה ושאר מצוות שהם באמת מכריעים את כל העולם, אלא הכוונה לדיבור ומחשבה בתפילה, ותפלה שאני שתלוי בדרגת התפילה, שאולי יכול להכריע רק את עצמו כי חסר בתפילה, ויכול להיות שיכריע גם בני ישראל ועדיין לא כל העולם, ורק כשזה בדרגה גבוהה, מכריע, עצמו, גם בני ישראל, ואת כל העולם. כי תלוי בעבודת התפילה.
ת. אם נכון.

בענין תפלת ותיקין.

ש. בגמ' בברכות ט' ע"ב אמרו שמי שמתפלל ותיקין אינו ניוזק כל היום כולו. האם הכוונה עד השקיעה, כי מהשקיעה מתחיל יום חדש, וח"ו על הלילה כבר אין את דברי חז"ל שאינו ניוזק, או הכוונה עד למחרת בבוקר.
ת. צד צאת הכוכבים.

ש. עוד יש לעיין בהבטחה של חז"ל כאן שלא ינזק כל היום כולו, שהנה מצינו לגבי נטילת ידים, שאומר השו"ע בסימן קנח' סעיף י' שראוי ליטול בשפע דאמר רב חסדא אנה משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותרא. וכתב המשנה ברורה (ס"ק לח') "ומי שזהיר בזה ואינו מתעשר, הוא מפני שמעשיו מעכבין". מעתה מה הדין במי שזהיר להתפלל ותיקין

לכן אפשר שיש לסמוך על הנוסח הנדפס בסידורים (בשם בעל אשל אברהם) להתנות בתחילת היום על כל היום כיון שבדורותינו החלושים קשה לכוין בכל פעם, ובמשך היום יכוון בכל פעם רק כוונה כללית שזהו שמו של רבון העולמים וכו'.

בימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמוד יט' מביא את מה שמובא בשם האשל אברהם שיאמר הריני מכוון מעתה עד למחר וכו' והקשה שצ"ב ממה נפשך, דאם זה מועיל א"כ למה אומר שיועיל עד למחר ולא אומר שיאמר שמתנה כן לעולם. דבשלמא אם היה מגביל שזה מועיל רק עד שילך לישון, הי' אפשר לומר דבכה"ג מהני משום דעל דעת ראשונה הוא עושה, אבל כיון דכתב שיועיל עד למחר בעת הזאת נמצא דלא אכפת לן שישן א"כ למה לא יועיל לעולם, וכמו במסירת מודעה על נדרים בערב ראש השנה דמוסר על כל השנה.

והביא שם בשם רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שאמר שדנו לפני החזו"א על הקס סמוך לסוף זמן ק"ש ואינו יודע אם יספיק לקרות ק"ש עם הברכות לפני סוף הזמן יהא הק"ש שקורא עכשיו כקריאת התורה ואם לא יספיק זה יהא עכשיו קריאה של מצות ק"ש, ואחד שאל שא"כ יעשה התנאי על כל חייו שאם יארע לו כן הוא מתנה כנ"ל, והחזו"א אמר שזה לא מופרך, וא"כ גם בעצה זו יש לומר שיועיל לתמיד להתנות בענין הכוונה בהזכרת שם שמים לעולם. אלא דבעצם לא ברור דמועיל, ומ"מ יתכן דהמתפלל, מסתמא כוונתו לכוין כוונת השמות והוי כעין על דעת ראשונה הוא עושה.

שמעתי שבספר הזכרון שיח תפילה מובא תשובת הגר"ח שיש אומרים שמועיל, ומי שלא מכוון כדאי שיאמר לפחות את זה.

עיינו עוד במ"ד דרשו במהדורה החדשה בהערה בסימן ה' מה שכתבו בזה.
¹¹ כמה שאלות נשאלו שוב בהזדמנות אחרת בנוסח שונה.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת וישב
גליון 6

ש. באופן שאסור לו להתפלל בעודו במים, נמצא שהפסיד שחרית או מנחה, האם נחשב לאונס וישלים זאת בתפילה הבאה שיתפלל פעמיים.
ת. כן.

ש. המשנה בברכות כב' ע"ב אומרת "ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרית עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא". ובחידושי הגר"א מבואר שגם מתפלל שמו"ע בתוך המים כי צריך להסמיך גאולה לתפלה. לכאורה צ"ב, איך יכול להתפלל ולקראו ק"ש בתוך המים, הרי מסתבר שהוא ללא כיפה, ואיך יכול לעשות כן בגילוי הראש.
ת. ישיב ידו ויאמר עליו הכהן.

ש. הגמ' אומרת כב' ע"ב במשנה בעל קרי שירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרית עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא". מבואר שראוי שיקרא ק"ש בנץ החמה אפילו שהוא בתוך המים. האם מדובר במי שמקפיד לקרוא כסדר בנץ החמה או לאו דוקא.
ת. לא דוקא.

ש. מדוע לא עדיף שיקרא ק"ש אח"כ ויוכל לסמוך גאולה לתפלה ולא יקרא עתה ק"ש בלי תפלה ותפילין.
ת. ומיקין חוש מהכף.

ש. הגמ' בברכות כב' ע"ב מביאה את הדיון שמי שירד לטבול ולא יספיק לצאת עד שיעבור זמן ק"ש של הנץ החמה, שיקרא בתוך המים. כמדומה שהשו"ע השמיט הלכה זו לדינא ולא הזכיר הלכה זו כלל, מדוע השמיט זאת, והרי הרמב"ם כתב זאת לדינא.
ת. לא ידעתי.

ש. כיצד הלכה למעשה בזמנינו, מי שנמצא במקוה בדיוק בזמן של הנץ החמה ולא יספיק לצאת החוצה מהמים, האם שינהג כדינא דגמ' ויקרא בתוך המים בתנאי שיהיו המים עכורים כמבואר בברכות כה' ע"ב.
ת. כן.

ש. מי שלא מקפיד להתפלל שחרית ותיקין בנץ החמה, כיצד עליו לנהוג באופן שאירע שנמצא בתוך המים בעת הנץ החמה בזמנינו שהשו"ע לא הזכיר ההלכה של המשנה, האם מכיון שלא מקפיד לקרוא בנץ, לא יקרא בתוך המים, או שגם הוא יוכל לקרוא.
ת. יקרא.

ש. כיצד הדין לגבי תפילה במי שנמצא בתוך המים ממש כמה דקות לפני סוף זמן תפלה של שחרית או לפני השקיעה ועדיין לא התפלל או שחרית או מנחה, ולא יספיק לצאת מהמים ולהתלבש, וזה יכול לקרות לאדם שנמצא עמוק בים ולא יספיק לצאת, האם יכול להתפלל בתוך המים או לא.
ת. כן.

ש. האם יצא חוץ למים לא יוכל להתפלל. וברגע שלבוש בבגד ים וערותו מכוסה, תו לא אכפת לו מים צלולין לחשב ככיסוי לשאר הגוף, א"כ מדוע שלא יכנס אדם זה עם הבגד ים לתוך המים ויתפלל מנחה. עוד צריך ביאור, דילמא כל מה שרשב"י ובנו התלבשו, זה רק שהחמירו על עצמם, שהרי בתוס' בשבת יא' ע"א כתבו שרשב"י וחביריו לא התפללו כי תורתם אומנותם, וכל מה שמובא בגמ' בשבת לג' ע"ב שהתלבשו, זה היה לצורך ק"ש. ולכאורה ודאי זה היה חמורא, כי לק"ש כמו שמועיל מים עכורין לכסות ערותו שלא יהא לבו רואה את הערוה, ודאי שהעפר שישבו שם רשב"י ובנו יחשב ככיסוי, א"כ לא עשו כן מעיקר הדין כי אם חמורא, ושוב צ"ע מדוע לא נתיר לו להתפלל בתוך המים וליכא ראייה מרשב"י ובנו שהחמירו, ודילמא בשעת הדחק מורו דאפשר להתפלל בעפר דהוי ככיסוי. והשיב לי "שאלתך מצוינת והריני להשיב, במסכת ברכות עשה האיש את רצון הבורא הוא קם כשהאיר השחר, וטבל ע"פ צווי הבורא יתברך שמו שצוהו והטיל עליו לטבול, והוא לא מספיק לצאת מן המים, התירו לו חז"ל להתפלל בתוך המים כי אין הכוון גדול מזה שהוא מתטהר לפני בוראו לפני יהתפילה. משא"כ בשאלתנו שנכנס לים מתוך זלזול ולא חשב על תפלת המנחה ולא ערך הכוון אלא שמוצא עצמו פתאום בלי בגדים, התפלה בים כעת מזולזל, והיא תחליף לבגדים, והרי זה זלזול ואסור". לפי דבריו יתכן שלא יוכל להשלים בתפלה אחרת כי אינו נחשב לאונס אלא פושע שזלזל בתפלת המנחה וצ"ע.

¹⁶ מצאתי בס"ד בתפארת ישראל במשניות פרק ג' משנה ה' אות כז' שכתב בתוך דבריו "וכ"כ לא מהני כשמכסה ראשו בידו אלא צריך שיכסה ראשו במטפחת כשיאמר דבר שבקדושה". לכאורה משמע בדבריו שמכסה ראשו.

המשנה ברורה בסימן ב' ס"ק יב' כותב "שאסור לברך והוא הדין ללמוד בגילוי הראש ולא מהני בזה כיסוי היד, דיש וראש חד גופא אנון, ואין הגוף יכול לכסות את עצמו, ויש מקולין בזה בשעת הדחק, כגון בלילה שרוצה לשתות ואין לו כובע בראשו, ודי במה שמכסה ראש בידו, אבל יותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין, שממשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו וכו'". מבואר להדיא שבשעת הדחק יכול לכסות ראשו ביד עצמו.

בביאור הגר"א או"ח סימן ח' סוף ס"ק ו' כתב "וגם מה שכתוב במסכת סופרים שיש אומרים שאסור להוציא אזכרה בראש מגולה ג"כ מדת חסידות הוא, דבגמ' בברכות ס' ע"ב לא משמע כן, וכמו שכתוב לקמן סימן מ' סעיף א', וכן ממדרש רבה הנזכר וכו'. כללא דמילתא אין איסור כלל בראש מגולה לעולם, רק לפני הגדולים, וכן בעת התפלה אז נכון הדבר מצד המוסר, ושאר היום לקדושים שעומדים לפני ה' תמיד".

אחד מבני החבורה ר' שמואל שטיין נ"י הראני שכתוב בשו"ע סימן צא' סעיף ג' יש אומרים שאסור להוציא הזכרה מפני בראש מגולה ויש אומרים שיש למחות שלא ליכנס בבית הכנסת בגלוי הראש. וכתב הפרי מגדים באשל אברהם ס"ק ג' והא דקורא במים היינו בכיסה ראשו. והפרי חדש סימן צא' כתב מסתברא כמאן דמתיר להוציא הזכרה בראש מגולה, וכן משמע קצת מהא דאמרין בברכות כד' ע"ב היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצינע חוצץ בטליתו על צוארו, ואלו יכסה ראשו לא קתני. וכן תנו כב' ע"ב יתכסה במים ויקרא ותו גרסינן בברייתא מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא, ולא קאמר שיכסה ראשו וכו' וכך מהיא עוד ראיות עד שמסיים ומיהו יש להחמיר כדברי האוסר.

¹⁴ האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון על ברכות דף כה' ע"ב אומר דמהגמ' משמע דוקא במי שריגל כותיקין אי נמי בתיקין עצמו כותיקין, אבל בלא"ה הגם דהשתא בעי למעבד כותיקין לא שרי ליה להתכסות במים ויקרא אלא יעלה ויתכסה ויקרא כל דאיכא שהות לקרות כר"י. אלא דהרמב"ם בפרק ב' הלכה ז' לא מפליג ומשמע מדבריו דלכו"ע קאמר דיתכסה במים ויקרא כותיקין מלעלות ולהתכסות ולקרית אחר עלות השחר.

¹⁵ ראוי להעתיק מכתב ששלחתי לשאל לגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א בענין מה שכתב בחשושי חמד על ברכות עמוד קנ"ו שדן לגבי מי שנמצא בים ולובש רק בגד ים ורואה שהשמש שוקעת ולא יספיק להתלבש בכל בגדיו עד שיעבור זמן מנחה, ושואל האם רשאי להתפלל בשעת הדחק רק עם הבגד ים. ובסוף הדברים הוסיף שלא יועיל שיכנס כולו למים, כי מצינו שרשב"י ובנו שהיו תמיד בעפר, כשרצו להתפלל התלבשו בגדים, א"כ כמו שעפר לא נחשב להם לכיסוי כך המים לא יהיו כיסוי ולא יוכל להתפלל בתוך המים.

ושלחתי לשאלו, וצריך ביאור, דהנה במשנה בברכות כב' ע"ב אמרו "ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרית עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא וכו'". ואמרו בגמ' כה' ע"ב שאנשי ותיקין שריגלים תמיד להתפלל בנץ החמה הם יכולים לקרות ק"ש בתוך המים, רק שצריך מים עכורין כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה כי כולו בתוך המים. אבל פסק הרמ"א בסימן עד' ס"ק ב' שאם לבו חוץ למים, אף במים צלולין יוכל לקרות ק"ש כי מים צלולין נחשב לכיסוי.

וכתב שם הגר"א, דלא מיירי רק לגבי ק"ש אלא הוא הדין לתפלה, שהרי אנשי ותיקין שקראו ק"ש בנץ החמה, גם הסמיכו גאולה לתפילה, ובודאי התפללו בתוך המים. רק מפני שהוא בלי שום בגד ולבו רואה הערוה, צריך למ"ד לבו רואה את הערוה אסור, לעכור את המים. הרי מבואר להדיא שמהני להתפלל בתוך המים נמי בשעת הדחק כמו אנשי ותיקין

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרישת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרישת וישב
גליון 6

ש. בגמ' בברכות מציינו שמים נחשבים לכיסוי הגוף ולכן ירד לטבול והגיע זמן הנץ החמה ולא יכול לצאת, קורא ק"ש במים, ולפי הגר"א גם מתפלל שמו"ע כי צריך לסמוך גאולה לתפלה. ושאלתי את הרב שליט"א, ואיך הוא מתפלל בתוך המים בלי כיסוי הראש, והרב שליט"א תירץ שמניח את ידו על ראשו שמועיל בדיעבד.

לכאורה מדוע לא יוכל לכסות ראשו ע"י המים עצמם באופן שיגביה ראשו למעלה, והצד של השערות יהיו בתוך המים ופניו בחוץ, וכמו שמועיל המים לכיסוי הגוף שיועיל ג"כ לכסות ראשו, ומאי שנא כיסוי ראשו ע"י מים שלא מועיל מכיסוי הגוף.

ת. זה קצ"ל.

ש. האם מכאן אפשר להוכיח שבדיעבד מי שהתפלל ללא כיסוי ראש שלא יצטרך לחזור להתפלל, דכמו שכאן במשנה זה בדיעבד בשעת הדחק כי עובר ותיקין ומתפלל בגילוי הראש, כך מי שכבר התפלל בשוגג בגילוי ראש, אולי לא יצטרך לחזור.

ת. אין זה ראוי.

ש. אולם יש לעיין האם אפשר להשתמש במים לכיסוי הראש ע"י שיגביה פניו כלפי מעלה עד שהחלק השני של הראש יהא מונח בתוך המים ופניו כלפי חוץ, וכמו שהמים מכסים את גופו שיכול לעמוד להתפלל לפני המלך בכיסוי המים, כך זה יועיל לכיסוי הראש באופן זה, וממילא בסוגיא זו מדובר באופן של כיסוי ראש ולא נוכל לפשוט לאדם שהתפלל בשוגג בלא כיסוי ראש.

ת. אין זה ענין.

ש. אם בסוגיא מדובר כפשוטו שמתפלל בלא כיסוי ראש כלל, כיצד הדין באדם שנכנס עמוק לתוך הים ושוחה במים, ולפתע נזכר שלא התפלל מנחה ולא יספיק לצאת מהמים עד שיעבור השקיעה, מה יעשה, האם נתיר לו להתפלל שמו"ע בתוך הים וישתמש עם המים לכיסוי הגוף כמו כאן במשנה בירד לטבול שמתכסה במים, ויתפלל מנחה בלא כיסוי ראש, או ע"י העצה שיכניס חלק מראשו במים ופניו כלפי חוץ וישתמש עם המים לכיסוי הראש, אבל לפחות התפלל מנחה בזמן.

ת. לא ע"י אלא להתפלל בלי כיסוי ראש כ"פ.

¹⁷ ראוי להוסיף כאן נידון דומה מה שכתב הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד על ברכות עמוד קנ"ו לדון לגבי מי שנמצא בים ולובש רק בגד ים ורואה שהשמש שוקעת ולא יספיק להתלבש בכל בגדיו עד שיעבור זמן מנחה, האם ראוי להתפלל בשעת הדחק רק עם הבגד ים. ובסוף דבריו כתב שלא יועיל להיכנס למים כולו, כי מציינו שרשב"י ובנו שהיו תמיד בעפר, כשרצו להתפלל התלבשו בגדים, א"כ כמו שעפר לא נחשב להם לכיסוי כך המים לא יהיו כיסוי ולא יוכל להתפלל בתוך המים. ושלחתי לו מכתב שאלה, דהנה במשנה בברכות כב' ע"ב אמרו ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא. ואמרו בגמ' כה' ע"ב שאנשי ותיקין שרגילים תמיד להתפלל בנץ החמה הם יכולים לקרות ק"ש בתוך המים, רק שצריך מים עכורין כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה כי כולו בתוך המים. אבל פסק הרמ"א בסימן עד' ס"ק ב' שאם לבו חוץ למים, אף במים צלולין יוכל לקרות ק"ש, כי מים צלולין נחשב לכיסוי. וכתב שם הגר"א דלא מייירי רק לגבי ק"ש אלא הוא הדין לתפלה, שהרי אנשי ותיקין שקראו ק"ש בנץ החמה, גם הסמיכו גאולה לתפילה, ובודאי התפללו בתוך המים, רק מפני שהוא בלי שום בגד, ולבו רואה את הערוה, צריך למ"ד לבו רואה את הערוה אסור, לעכור את המים. הרי מבוואר להדיא שמהני להתפלל בתוך המים נמי בשעת הדחק כמו אנשי ותיקין. וברגע שלובש בגד ים וערותו מכוסה, תו לא אכפת לנו מים צלולין לחשב ככיסוי לשאר הגוף, א"כ מדוע שלא יכנס עם הבגד ים לתוך המים ויתפלל.

עוד שאלתי, דילמא רשב"י ובנו התלבשו, זה רק מפני שהחמירו על עצמם, שהרי בתוס' בשבת יא' כתבו שרשב"י וחביריו לא התפללו כי תורתם אומנותם, וכל מה שמובא בגמ' בשבת לג' ע"ב שהתלבשו, זה היה לצורך ק"ש, ולכאורה זה ודאי חומרא, כי לק"ש כמו שמועיל מים עכורין לכסות ערותו שלא יהא לבו רואה את הערוה, ודאי שהעפר שישבו שם רשב"י ובנו יחשב ככיסוי, ושוב צ"ע מדוע לא נתיר לו להתפלל בתוך המים וליכא ראייה מרשב"י ובנו שהחמירו, ודילמא בשעת הדחק מודו דאפשר להתפלל בעפר דהוי ככיסוי.

נעתיק כאן את התשובה שכתב לי הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א וז"ל "שאלתך מצויינת והריני להשיב, במסכת ברכות עשה האיש את רצון הבורא הוא קם כשהאיר השחר, וטבל עפ"י צווי הבו"ת שמו שצוהו והטיל עליו לטבול, והוא לא מספיק לצאת מן המים, התירו לו חז"ל להתפלל בתוך המים, כי אין "הכוון" גדול מזה שהוא מטרה לפני בוראו, לפני התפילה. משא"כ בשאלתינו שנכנס לים מתוך זילול, ולא חשב על תפלת המנחה ולא ערך "הכוון" אלא שמוצא עצמו פתאום בלי בגדים, התפילה בים כעת מאולצת והיא תחליף לבגדים, והרי זה זילול ואסור.